

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ҚАРШИ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ТАҲРИРИЯТ ХАЙЪАТИ:

Бош муҳаррир:

проф. **Набиев Д.Х.**

Бош муҳаррир ўринбосари

доц. **Холмирзаев Н.С.**

Масъул котиб

ф.ф.д. **Жумаев Т.Ж.**

Таҳририят хайъати аъзолари:

проф. Баҳриддинова Б.М.

проф. Бўриев О.Б.

проф. Ёзиев Л.Ё.

проф. Жабборов А.М.

ф.-м.ф.д. Имомов А.

проф. Кучбоев А.Э.

проф. Менглиев Б.Р.

т.ф.д. Мўминова Г.

проф. Нормуродов М.Т.

проф. Нурманов С.Э.

проф. Очилов А.О.

ф.ф.д. Тожиева Г.Н.

проф. Тўраев Д.Т.

проф. Умрзоқов Б.Б.

проф. Хайриддинов Б.Х.

ф.-м.ф.д. Холмуродов А.Э.

проф. Чориев А.Ч.

проф. Чориев С.А.

проф. Шодиев Р.Д.

ф.ф.д. Шодмонов Н.Н.

проф. Эркаев А.П.

ф.ф.д. Эрназарова Г.Х.

проф. Эшов Б.Ж.

проф. Эшқобилов Ю.Х.

проф. Қурбонов Ш.Қ.

проф. Қўйлиев Б.

проф. Ҳакимов Н.Х.

к.ф.д. Камолов Л.С.

доц. Орипова Н.Х.

доц. Рўзиев Б.Х.

доц. Эшқораева Н.

доц. Қурбонов П.Қ.

доц. Ҳамраева Ё.Н.

Журнал 2009 йилда

ташқил этилган

Манзилимиз:

180003, Қарши, Кўчабоғ, 17.

Қарши давлат университети,

Бош бино.

Тел.: (97) 385-33-73, (99) 056-33-14,

web-sayt: xabarlar.qarshidu.uz

E-mail: qarduxj@umail.uz

Telegram: t.me/Qardu_xabarlari

2022
3/2(52)

ҚАРДУ ХАБАРЛАРИ

Илмий-назарий, услубий журнал

Ижтимоий-гуманитар
фанлар

Муассис: Қарши давлат университети

Журнал Қашқадарё вилояти

Матбуот ва ахборот бошқармаси

томонидан 17.09.2010 йилда

№ 14–061 рақамли гувоҳнома

билан қайта рўйхатдан ўтган.

Мусаххихлар:

З.Рахматова

М.Набиева

З. Кенжаева

Ж. Буранова

Б.Турсунбоев

Саҳифаловчи

Я.Жумаев

Навбатчи

Т.Жумаев

Техник муҳаррир

М.Раҳматов

Журнал Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий
аттестация комиссияси Раёсатининг
қарорлари билан **физика-математика,
кимё, биология, тарих, фалсафа,
сиёсатшунослик, филология ва
педагогика** фанлари бўйича докторлик
диссертациялари асосий илмий
натижаларини чоп этиш тавсия этилган
илмий нашрлар рўйхатига киритилган

Йилига 6 марта

чоп этилади

Адрес редакции:

180003, Қарши, Кучабғ, 17.

Қаршинский госуниверситет,

Главный корпус.

Тел.: (97) 385-33-73, (99) 056-33-14,

web-sayt: xabarlar.qarshidu.uz

E-mail: qarduxj@umail.uz

Telegram: t.me/Qardu_xabarlari

МУНДАРИЖА

ТАРИХ

Рашидов О.Р. Ўрта Осиёни миллий-худудий чегаралаш атрофида ғоявий-мафкуравий тортишувлар.....	4
Саидов Б.Ж. Ўзбек маҳалласи миллий-тарихий институт сифатида.....	8
Раупов Х.Р. Ўзбекистонда уран конлари: тарихи ва бугуни.....	14
Очилова Х. Қарши воҳасида аёл ҳомиладорлиги давридаги расм-русумлар (XIX аср охири – XXI асрнинг бошлари).....	18
Раҳмонқулова О. Ўзбекистон хотин-қизларининг жамият сиёсий ҳаётидаги иштироки (Жанубий вилоятлар мисолида).....	21
Ҳамраева Н.Ш. Абулғозийнинг “Шажараи турк” асарида Хива хонлигини қўшни давлатлар билан алоқаларининг тавсифи.....	25
Ҳасанова Х.Ё. Туркистонликлардан хорижда техника соҳасида малакали мутахассислар тайёрлаш тарихидан (1917-1924 йиллар).....	28
Нарманов Ф. XX асрнинг 20-30 йиллари таълимида Ўзбекистонда тарих фани масаласига доир.....	31
Тўраева М.Х. XX асрнинг 20-30-йилларида Ўзбекистонда кутубхоналар фаолияти (Жанубий ҳудудлар мисолида).....	34

ФАЛСАФА

Боратов Э. Адолат – маънавий категорияси.....	38
Қобилов У.М. Терроризмнинг келиб чиқиши ва салбий оқибатлари.....	42
Мўминова З. О. Тафаккурнинг физиологик ва рухий-манавий хоссалари.....	45
Асатуллоев И. А. Ғарб фалсафасида қалб тўғрисидаги фалсафий фикрларнинг ривожланиши.....	48
Жуманиязова М. Р. Хотин-қизлар саломатлигининг илмий ва валеологик омиллари..	52
Назаров Р. Н. Ижтимоий тармоқларнинг ёшлар маънавий қиёфасига таъсири.....	55
Искандаров Н. Ш. Саломатлик ва жисмоний етуклик феноменларининг ижтимоий-эстетик жиҳатлари.....	57
Соатов Ғ. Динийлик ва оммавий психология.....	61
Худайназаров А.Ў. Ёшларни ижтимоий-сиёсий жараёнларда фаоллигини юксалтириш: ёшлар бандлиги.....	66
Джўрақулов Х. А. Шахс экологик ҳуқуқий онги феномени ва унинг экологик туризм ривожига конструктив аҳамияти.....	71
Ахмедова Д. Ёшлар ижтимоий қиёфасига ахборотнинг таъсири.....	77
Ro'ziyev A. X. Tarbiya insonni komillikka eltuvchi ilm sifatida.....	82

СИЁСАТШУНОСЛИК

Авазов С. Э. Ўзбекистонда меҳнат миграцияси: сабаб ва оқибатлари.....	86
Абдуназаров С.И. Ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштиришнинг маънавий-ахлоқий омиллари.....	89
Сауров Р.Р. Давлатнинг халқчиллик тамойили ва бошқарув тизимлари.....	92
Саидназаров У.А. Шахсда жисмоний маданиятни шакллантиришнинг маънавий-рухий ва психодиагностик масалалари.....	94
Раҳмонова М.Х. Япон боғдорчилик санъатининг ўзига хос хусусиятлари.....	98
Лутфуллаев А.А. Тарбия маънавий таҳдидлардан ҳимоялаш омилдир.....	100
Баратов Р. Ў. Малакали кадрлар тайёрлашда миллат руҳияти ва этномаданият уйғунлиги.....	104
Аминов Н. Постмодерн жамиятда ёшлар дунёқарашидаги ўзгаришлар.....	108

Зеро, бугунги кишилар маънавий таназуллариининг олдини олиш учун азалий қадрият – динийликка суянишга ҳаракат қилинмоқда, албатта ана шу эҳтиёжни қодиришга имконият яратиш зарур.

Бунуги кунда ижтимоий зарурат маънавий руҳий жараёнлар, яъни кишилар маънавиятини нафақат тартибга солиш, уни янада давр руҳи билан такомиллаштиришга эътибор беришни талаб қилмоқда. Демак, ана шу заруратдан келиб чиқиб дунёвийлик ва динийликни уйғун ҳолда олиб бориш ўта муҳимдир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Лебон Г. Омма психологияси. – Т: Ёшлар матбуоти, 2020, – Б. 70.
2. Эрих Фромм. Озодликдан қочиш. – Т.: Янги аср авлоди, 2021. – Б. 288.
3. Лебон Г. Омма психологияси. – Т: Ёшлар матбуоти, 2020. – Б. 79, 93, 102, 134.
4. Аҳмад Муҳаммад Турсун. Абу Ҳомид Ғазолий. “Қалблар табиби”. – Т.: Qaqnus media, 2017. – Б. 68-69.

Наишга проф. С.Чориев тавсия этган

ЁШЛАРНИ ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАРДА ФАОЛЛИГИНИ ЮКСАЛТИРИШ: ЁШЛАР БАНДЛИГИ

Худайназаров А.Ў. (ЎЗМУ)

Аннотация. Мақолада Ўзбекистон ёшлар бандлигини таъминлаш ижтимоий-сиёсий жараёнларда фаоллигини юксалтириш гарови эканлиги ўрганилган. Шунингдек, ёшлар бандлигини таъминлаш бўйича мамлакатимизда олиб борилаётган ижтимоий-сиёсий ислохотлар орқали ёшларнинг ижтимоий-сиёсий жараёнларда иштирокини ва фаоллигини юксалтириш, ёшларнинг бандлик соҳасида юзага келаётган муаммоларга самарали ечимлар ва ёшларга оид давлат сиёсатини янги босқичга олиб чиқишга стратегик муҳит яратилаётганлиги тўғрисида хулосалар берилган ва ижтимоий-сиёсий таҳлил этилган.

Таянч сўзлари: ёшлар, бандлик, ёшлар бандлиги, ёшлар фаоллигини юксалтириш, ёшлар бандлигини таъминлаш, аҳоли бандлигини таъминлаш, ижтимоий-сиёсий жараёнлар, ижтимоий ҳаёт соҳалари, ёшларга оид давлат сиёсати, ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш, меҳнат бозори.

Аннотация. В статье исследуется тот факт, что трудоустройство молодежи в Узбекистане является гарантией повышения ее участия в общественно-политическом процессе. Также был сделан вывод, что проводимые социально-политические реформы, направленные на обеспечение занятости молодежи, увеличивают участие и активность молодых людей в общественно-политических процессах, создают эффективные решения проблем занятости молодежи и выводят государственную молодежную политику на новый уровень.

Ключевые слова: молодежь, занятость, повышение активности молодежи, молодежный активизм, молодежная занятость, занятость населения, социально-политические процессы, общественная жизнь, государственная молодежная политика, социальная поддержка молодежи, рынок труда.

Annotation. The article explores the fact that youth employment in Uzbekistan is a guarantee of increasing their participation in the socio-political process. It is also concluded that the ongoing social-political reforms aimed at youth employment increase the participation and activity of young people in the social-political processes, create effective solutions to youth employment problems and bring the state youth policy to a new level of political analysis.

Key words: youth, employment, youth activism, youth employment, youth employment, socio-political processes, social life, state youth policy, youth social support, labour market.

Кириш. Ёшлар бандлиги – ёшлар иштирок этадиган ижтимоий-иқтисодий муносабатларидир. Ёшлар бандлигини таъминлаш давлат ижтимоий-иқтисодий сиёсатининг стратегик вазифаси ҳисобланади. Ёшлар бандлигини таъминлаш даражаси юқорилиги мамлакатнинг кадрлар салоҳиятининг рақобатбардош эканлигини кўрсатиб беради. Ҳозирги вақтда инсон салоҳиятининг рақобатбардошлигини ошириш кўп жиҳатдан ёшлар меҳнатидан фойдаланиш ва бандлигини таъминлаш бўйича олиб борилаётган ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг амалга оширилиши ҳамда самарадорлигига боғлиқдир.

Бугунги кунда ёшлар ишга жойлашишда катта қийинчиликларга учраётган ижтимоий тоифалардан бири ҳисобланади. Бу қийинчилик ва муаммоларини бартараф этиш ҳамда ёшларнинг ишга жойлашиш ва бандлигини таъминлаш учун 2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси [1] да ёшлар бандлиги масаласи муҳим ижтимоий тармоқлардан бири сифатида қайд этилиб, унда, ўрта махсус ва олий ўқув муассасалари битирувчилари бандлигини таъминлаш алоҳида таъкидланган. Мазкур вазифани самарали амалга ошириш ҳамда шу орқали ёшларни муносиб иш ўринлари билан таъминлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги Ўзбекистондаги БМТ Тараққиёт дастури билан ҳамкорликда “Ўзбекистонда ёшлар бандлигига кўмаклашиш” лойиҳаси [2] ни ишга туширдилар. “Ўзбекистонда ёшлар бандлигига кўмаклашиш” лойиҳасидан кўзланган асосий мақсад – Ўзбекистонда фаол чора-тадбирлар амалиётини қўллаш орқали ёшлар бандлигига кўмаклашиш, бу йўлда уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, тадбиркорлик фаолиятлари учун янги имкониятларни яратиш, меҳнат бозоридаги хизматлар сифатини янада ошириш ҳисобланади.

Ушбу лойиҳа 2019-2021 йилларга мўлжалланган бўлиб, учта асосий йўналишда амалга оширилади: **биринчидан**, меҳнат бозоридаги фаол сиёсат орқали ёшлар бандлигига кўмаклашиш ва қўллаб қувватлаш; **иккинчидан**, ёшлар тадбиркорлиги ва бизнес-стартлапларини ривожлантириш; **учинчидан**, ёшлар бандлигига кўмаклашишда кўрсатиладиган хизматлар юзасидан Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги имкониятларини кенгайтиришдан иборат.

Мазкур лойиҳа орқали келгусида янада сифатли механизмлар асосида ташкил этиладиган бўш иш ўринлари ярмаркасига ёшларни кенгроқ жалб қилиш, вакансиялар ва ишга қабул қилиш ҳақидаги эълонлар жойлаштириладиган ва ёшлар томонидан фаол қўлланиладиган замонавий мобил иловани ишлаб чиқиш, касбий ривожлантириш марказларида ўқийдиган ёшлар сонини ошириш, ёшлар бандлигини таъминлашга қаратилган стартлапларни қўллаб-қувватлаш ва юзага чиқариш, халқаро стандартларга мувофиқ ёшлар ўртасидаги ишсизлик даражасини белгилаш бўйича методология ва тавсияларни ишлаб чиқиш режалаштирилган. 2019 йилнинг 13 май куни “Ўзбекистонда ёшлар бандлигига кўмаклашиш” лойиҳасини ишга тушириш маросими бўлиб ўтди. Маросимни Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирининг биринчи ўринбосари Эркин Мухитдинов, БМТ бош котиби ёрдамчиси, БМТ ТД Европа ва МДХ давлатлари ҳудудий бюроси директори Мирьяна Эггер, Россия Федерациясининг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси Владимир Тюрденев очиб беради ва лойиҳа тақдими ўтказдилар.

Мамлакатимизда ҳар йили ёшлар ва аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича тасдиқланадиган дастурларни амалга ошириш ҳамда бўш иш ўринларига ишга жойлаштириш механизмларини такомиллаштириш, ўзини ўзи банд қилишнинг самарали шакллари ривожлантириш борасида чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Аҳолининг ишчанлик фаоллигини ва тадбиркорлик ташаббусларини рағбатлантиришга, ижтимоий заиф қатламлар бандлигини таъминлашга, аҳоли бандлигини таъминлаш бўйича давлат хизматларидан фойдаланиш имконияти, сифати ва тезкорлигини оширишга қаратилган бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Фармонининг Ёшларга оид давлат сиёсатини такомиллаштириш бўйича белгиланган 70 мақсадида ёшларни ишга жойлаштириш ва уларнинг бандлиги учун шарт-шароитлар яратиш тўғрисида кўрсатиб ўтилган [1].

Шунга қарамай, ҳудудлардаги меҳнат бозорида ҳали-ҳамон айрим муаммолар сақланиб қолмоқда, яъни бўш иш ўринларини ташкил этишни фақат формал асосида олиб бориш, ёшларнинг ўтказилаётган меҳнат ярмаркаларга бўлган ишончи сустлиги, айрим ҳудудларда меҳнат ярмаркаларига уюшмаган ёшларни кенг миқёсда жалб эта олмаслиги, меҳнат ярмаркалар айрим раҳбарларга ҳисобот бериш учун номига ўтказилиб, натижа ва самарадорлигига эътибор ҳам берилмаслиги, ёшларнинг танлаган касбининг ойлик маошига қониқмаслиги яъни ойлиги камлиги ва ташқи меҳнат миграцияси жараёнларини тартибга солишнинг айрим масалалари ҳал этилмаётганлиги долзарб муаммо ҳолда қолмоқда.

Бизнингча ёшлар ишга жойлашишда айрим раҳбарларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда кўрсатилмаган талаблар қўйилиши яъни иш стаж ва айрим олий таълим муассасаларда илмий даража талаб этилиши, битирувчи ёшларга ишга жойлашиш бўйича ҳуқуқий маслаҳат ва касбий ахборот бериш хизматлари маркази жорий этилмаганлиги мамлакатимиз тараққиёти ва ёшларнинг давлатга ҳамда айрим раҳбарларга бўлган ишончсизлиги юзага келмоқда. Шунингдек, айрим олий таълим муассасалари ёшларни кўпинча ижтимоий ҳаёт соҳаларининг истиқболдаги эҳтиёжларини, уларнинг имкониятлари ва ресурсларини ҳисобга олмаган ҳолда касбга тайёрламоқда. Оқибатда меҳнат бозорида айрим мутахассисликлар бўйича малакали кадрлар тақчиллиги ва айрим соҳалар бўйича мутахассислар ўша соҳанинг эҳтиёжидан 2-3 баробар ошиб кетганлиги кузатишмоқда.

Ундан ташқари, ёшлар билан ишлаш тизимини янги даражага олиб чиқиш, уларни ижтимоий-ҳуқуқий ва психологик қўллаб-қувватлаш, касб-ҳунарга ўргатиш ва бандлигини таъминлаш ишларини самарали ташкил этишнинг доимий молиявий манбаларини ва улардан фойдаланиш тартибини белгилаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 11 мартдаги “Ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 132-сонли Қарори [4] қабул қилинди. Мазкур Қарорга биноан «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларнинг ижтимоий-иқтисодий муаммоларини ҳал этиш мақсадида туман ва шаҳарларда «Ёшлар дафтари»га киритилган ёшларни қўллаб-қувватлаш жамғармаси ташкил этилди. Мазкур ташкил этилган жамғарма Қорақалпоғистон Республикаси бюджети, вилоятлар ва Тошкент шаҳар, шунингдек, туманлар (шаҳарлар) маҳаллий бюджетларида шаклланган қўшимча манбаларнинг камида 15 фоизи миқдорида ҳар чоракда ажратиладиган маблағлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2020 йил 24 ноябрдаги ПФ-6118-сон Фармони [5] нинг 12-бандида белгиланган тушумларнинг мазкур Фармонга 3-иловага мувофиқ миқдордаги қисмини, хорижий (халқаро) молия институтлари ва бошқа хорижий донорларнинг техник қўмак маблағлари ва грантлари ҳамда ҳомийлик хайриялари ва қонунчилик ҳужжатлари билан тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан шакллантириш кўзда тутилган.

Халқаро валюта фондининг 2018 йилги маълумотларига кўра ҳар йили 500 мингга яқин ёшлар меҳнат бозорига кириб келади. Улар етарли тажриба ва билимга эга бўлмаганликлари сабабли иш топиш ҳамда рақобат қилишда қийинчиликларга учрайдилар. 2018 йилнинг июль ойида ёшлар билан манзилли ва тизимли ишлаш масалаларига бағишлаб ўтказилган видеоселектор йиғилишида давлатимиз раҳбари томонидан 1700 дан зиёд ярмаркалар ўтказилганига қарамай, иштирокчиларнинг фақатгина беш фоизи иш билан таъминлангани, 509 минг нафар ёшлар эса хорижга пул ишлаш учун кетгани ҳақида билдириб ўтган [6].

Ёшлар сиёсатининг амалга оширилишидаги муаммо ва камчиликларни, шунингдек, “Ўзбекистон ёшлари: интилиш, эҳтиёж ва хавфлар” мавзусидаги тадқиқот натижаларига қарайдиган бўлсак, мазкур тадқиқот “Юксалиш” умуммиллий ҳаракати ва ЮНИСЕФ ташкилоти билан ҳамкорликда “Ёшлар — Ўзбекистоннинг келгуси етакчилари” лойиҳаси доирасида ўтказилди. Унда 14 ёшдан 30 ёшгача бўлган 4,5 минг нафар ёшлар иштирок этишган. Респондентларнинг деярли ярми ижтимоий ҳимоя, бандлик, айниқса ногиронлиги бўлган ёшларни иш билан таъминлаш, соғлиқни сақлаш, таълим, ёшлар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш каби соҳалар яхшиланишга муҳтожлигини таъкидлаганлар. Шунга қарамай, иштирокчиларнинг деярли 70 фоизи ҳар қандай шароитда ҳам Ўзбекистонни тарк этишни истамаётганликларини билдиришган. Бироқ, айти пайтда, ёшлар ўзлари учун муносиб иш топишда қийинчиликларга дуч келаётганликларини маълум қилишган [6].

Юқоридаги тадқиқот натижаларига қарайдиган бўлсак, юзага келган муаммоларни бартараф этиш учун ёшларга бандлик ва ишга жойлашиш бўйича ҳуқуқий маслаҳат ва касбий ахборот бериш маркази ва платформасини ташкил этиш мақсадга мувофиқ. Мазкур муаммоларга ечим топиш орқали ёшларда давлатга ва келажагига бўлган ишончини мустаҳкамлаш, Ватан тақдири менинг тақдирим деб ёниб-қуйиб яшайдиган ёшлар етишиб чиқади.

2021 йил 27 январ куни Президентимиз Шавкат Мирзиёев раислигида ёшлар бандлигини таъминлаш ва бўш вақтларини мазмунли ташкил этиш чора-тадбирлари муҳокамаси

юзасидан видеоселектор йиғилиши бўлиб ўтди. Мазкур видеоселектор йиғилишда Президентимизнинг Ўзбекистон ёшлари форуми ҳамда Олий Мажлисга Мурожаатномаси [9] да айтилган таклифларни амалга ошириш, ёшлар билан ишлаш бўйича янгича тизимни жорий этиш борасидаги долзарб вазифалар муҳокама қилинди. Президент Шавкат Мирзиёев бу ишлар иккита муҳим йўналишда ташкил қилиниши зарурлигини кўрсатиб ўтди. Биринчиси - ёшлар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш, касб-хунарга ўқитиш орқали уларнинг бандлигини таъминлаш бўлса, иккинчиси - ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш иборатлиги таъкидлаб ўтилди.

Бугунги кунда юртимизда 18-30 ёшлилар орасида расмий ишсизлик 17 фоиз экани қайд этилди [13]. Шу борадаги масалаларни тизимли ҳал этиш мақсадида Республика ишчи гуруҳи жойларда ёшларнинг таклифларини “маҳаллабай” ўрганмокда. Бу ўрганишлар ёшларни касб-хунарга ўқитиш, бандлигини таъминлаш, улар учун кредит ажратишда ҳалигача кўплаб камчиликлар сақланиб қолаётганини кўрсатмокда. Ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш борасида ҳам кўплаб муаммолар бор. Аксарият маданият марказлари, истироҳат боғлари ва спорт комплексларининг моддий-техник базаси қониқарсиз, тўғарақлар номига ишлаётганлиги кўриш мумкин. Йиғилишда бу муаммоларни манзилли ҳал этиш учун ҳар бир туман ва шаҳар кесимидаги устувор вазифалар кўрсатиб ўтилди. Унга мувофиқ, ҳокимнинг иқтисодиёт, инвестициялар ва қишлоқ хўжалиги бўйича ўринбосарлари – бандлик масалаларига; солиқ идораси, савдо-саноат палатаси ва тижорат банклари раҳбарлари – ёшларни тадбиркорликка жалб қилишга; ҳокимнинг ёшлар масалалари бўйича ўринбосари – ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этишга; туман прокурори, ички ишлар ва мудофаа бўлими бошлиқлари – уюшмаган ёшлар билан ишлаш, жиноятчиликни жиловлаш, уларда ватанпарварлик туйғуларини шакллантиришга масъуллиги белгилаб берилди. Ундан ташқари йиғилишда жорий йилда 500 минг нафар ёшларни касб-хунарга тадбиркорликка ўқитиш зарурлиги таъкидланди. Туман ва шаҳарларда анъанавий ёки масофавий ўқув курсларини кўпайтириш, ишсиз ёшларни ушбу тизим орқали касб-хунарга тадбиркорликка ўқитиб, бандлигини таъминлаш бўйича топшириқлар берилди. “Ишга марҳамат” мономарказлари ҳамда касб-хунарга коллежларини асбоб-ускуна билан таъминлаш, касб стандартларини ишлаб чиқиш ва ўқитувчилар малакасини ошириш вазифалари белгиланди. Ёшлар: 1+1” дастури доирасида ўғил-қизларни тадбиркорларга бириктириб, уларда бизнес кўникмаларини шакллантириш, имтиёзли кредитлар ажратиш, ўз фаолиятини бошлашга қўмаклашиш зарурлиги айтилди. Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлигига жойларда ёшлар саноат ва тадбиркорлик зоналари ташкил этиш бўйича кўрсатма берилди [10].

Бугунги кунда дунёда глобал қашшоқлик тенденциясининг пасайишига қарамай, кўплаб ривожланган ва ривожланаётган мамлакатларда камбағалликнинг аксарияти қисми ёшлардан иборат бўлиб қолмокда. Жаҳон меҳнат бозорларидаги ўзгаришлар шундан иборатки, “мослашувчан” ишчи кучи оммалашиб бормокда ва натижада кўплаб мамлакатларда ёшлар ўртасида ярим кунлик ва вақтинча ишлаш учун тез-тез шартномалар тузилмокда. Бу, бир томондан, ёшларнинг кўпроқ ҳаракатчанлиги, бошқа томондан, уларнинг меҳнат бозоридаги заифлиги ва тўлиқ меҳнат шартномасини олиш имконияти чекланганлигини билиш мумкин. Натижада ёшлар бандлиги кўпинча мавсумий бўлган турли хил ярим кунлик ишларда ишламокдалар.

Умуман олганда, деярли барча ривожланаётган мамлакатларда ёшлар кўпинча қуйидаги муаммоларга дуч келишади:

- 1) билим, маълумот ва таълим;
- 2) ер;
- 3) молиялаштириш;
- 4) муносиб иш жойлари;
- 5) меҳнат бозорлари;
- 6) сиёсий мулоқотга киришиш.

Бу қийинчиликларнинг барчаси ёшларни иш билан таъминлаш истикболларини ёмонлаштиради ва муносиб меҳнат шароитларини олиш эҳтимолини пасайтиради [11].

Умуман ёшлар ўртасида ишсизлик ва норасмий иш билан таъминлаш салбий оқибатларга олиб келади. Масалан, ишсизлик муттасил равишда ошиб бориши, норасмий

ишлашнинг оқибатида солиқ тушумларини камайиши, инсон капиталига жалб этиладиган инвестициялар ва ялпи талабнинг пасайиши каби юқори иқтисодий харажатлар, ёшларнинг давлат томонидан қўллаб-қувватланадиган дастурларга бўлган ишончи пасайиши ҳамда меҳнат шароитлари ва имкониятлари яхши бўлган чет эл давлатларига чиқиб кетиши каби оқибатлар юзага келади.

Дунё тадқиқотларига назар соладиган бўлсак, дунё ёшларини эрта меҳнат ёшидаги ишсизлиги ва хавфли иш билан таъминлаш умрбод карерасига таъсир қилади. Бир неча тадқиқотлар шуни кўрсатдики, эрта меҳнатга лаёқатли ёшдаги муносиб меҳнат шароитларининг йўқлиги кўпинча даромадларнинг пасайишига, ишсизлик эҳтимоли ва келажакда ишдан қониқишнинг пасайишига олиб келади. Бу, айниқса, катта мартаба истиқболлари умидида таълим муассасаларини эндиgina тугатган ёшлар учун долзарбдир. Ишсиз бўлиб, ёшлар ўзларининг ижтимоий мавқеини йўқотади ва ижтимоий доираларга мансуб бўлиб, ўзларини бегона ҳис қилишади. Ушбу омиллар ёшларни зўравонлик ва радикализмга ундаши мумкин.

Ёшларнинг бандлиги, шунингдек, билвосита оилани яратиш ва туғиш билан боғлиқ ҳаётнинг катталар босқичига ўтишни олдиндан белгилаб беради. Шундай қилиб, хавфли иш билан бандлик ва ёшларнинг ишсизлиги таълим ёшининг беихтиёр ошишига, никоҳнинг кечикишига олиб келиши мумкин. Ва нихоят, ота-оналар беқарор ва самарасиз бўлган пайтда оилани яратиш, болалар тарбияси ва уларнинг соғлиғига етарлича маблағ сарфланмаганлиги натижасида келажак авлод фаровонлигида акс этади. Натижада, камбағал оилалар ёшларининг ҳам сифатли маълумот олиш, ҳам барқарор иш билан таъминлаш имкониятлари анча паст бўлади [11].

Юқоридаги тадқиқотлардан келиб чиқиб мазкур хулосага келиш мумкин. Ёшларни барқарор иш билан таъминлаш - мамлакат аҳолиси қашшоқлигини камайитириш, ёшлар учун муносиб яшаш ва меҳнат шароитларини янада такомиллаштириш бўйича концепцияларни ишлаб чиқишни талаб этади. Бу масъулиятни адолатли амалга ошириш учун мамлакатимизни ривожлантирадиган концепция ва дастурлар ишлаб чиқадиган юксак салоҳиятли ёш кадрларни жалб қилиш керак.

Бугунги кунга келиб мамлакатни ижтимоий ҳаёт соҳаларни ривожлантириш бўйича “Ўзбекистон Республикасининг 2035 йилгача ривожланиш Стратегиясининг концепцияси” ишлаб чиқилди ҳамда “BUYUK KELAJAK” халқаро нодавлат нотижорат ташкилоти ташкил этилди. Мазкур концепцияда халқаро баҳолашга кўра, Ўзбекистонда ишсизлик даражаси расман тасдиқланган кўрсаткичдан 4 фоиз юқори. Норасмий ҳисоб-китобларига кўра, Ўзбекистонда ишсизлик 35 фоизни ташкил қилиши мумкин, яъни меҳнатга лаёқатли ёшдаги ҳар учинчи Республика фуқароси ишсиз. Мамлакатдаги меҳнатга лаёқатли аҳолининг катта қисми (деярли учдан бири) чет элда ишляпти. Миграция оқими давлат томонидан назорат қилинмайди. Экспертлар баҳолашлари бўйича Ўзбекистон Республикасида яширин иқтисодиётининг улуши 50% дан ортиқ бўлиши мумкин [12].

Хулоса. Мамлакатимизда ёшлар бандлигини таъминлаш бўйича олиб борилаётган амалий ишлар кўлами ошган сайин ёшларнинг бандлик соҳасида юзага келаётган муаммоларга самарали ечимлар ва ёшларга оид давлат сиёсатини янги босқичга олиб чиқишга стратегик муҳит яратилади. Ўзбекистон дунёдаги иқтисодиёти ривожланган 50-та мамлакат рўйхатига киришни олдиға мақсад қилиб қўйган экан, ўша мақсадга эришишга қуйидаги таклифларни инобатға олса мақсадға мувофиқ бўларди.

Буларға:

- ёшлар ва таълим муассасаларни битиувчиларға ишға жойлашиш бўйича ҳуқуқий маслаҳат ва касбий ахборот бериш марказларини жорий этиш;
- ҳар бир битиувчиларни қайси соҳа ва лавозим мутахассислиғига мойиллигини аниқлаш бўйича психологик марказ ташкил этиш ва иш берувчи муассасаларға йўлланма беришни жорий қилиш;
- ёшларни ишға жойлашган идора-ташкилотларда айрим раҳбарлар юқори лавозимға тайинлашда уни ёшиға эътибор қилиб, унга ишончсизлик билдирилиши;
- ҳамкасбларининг ўзининг муваффақиятсизлигини уларға ҳам таъсир қилишлигини исташи, уларнинг ютуқларини кўра олмаслик оқибатида юқори лавозимға тайинлашда қаршилиқ қилиши;

- юқори лавозимга тайинланганда ҳам унга қарши иғво тарқатишга уринишлар юзага келиши;

- ёшлар ўз ишига ҳуқуқий тарафдан масъулият билан ишлагани учун айрим раҳбарлардан таҳдидга учраш ҳолатлари юз бермоқда.

Мана шундай ҳолатларни олдини олишга ҳуқуқий-норматив ҳужжатлар қабул қилинган бўлса ҳам ёшлар эртанги кунини ўйлаб, келажагига тўсиқ бўлувчи раҳбарларни таҳдидига сабр қилиб келишмоқда. Бу ҳолатлар муттасил давом этаверса ёшлар ўртасида коррупция, тамагирлик, маҳаллийчилик, лавозимни суистеъмол қилиш, моддий эҳтиёжларини юқори ўринларга қўйиш, гуманизм ғояларидан йироқлашиш ҳолатлари юз беради. Ёшларга кенг имкониятлар яратиш бериш керак деб ўйлайман. Айрим раҳбарлар ёшларда тажриба етишмайди дейишади, лекин ёшларда янги инновацион ғоялар ва таклифлар онгида мавжуд. Уни юзага чиқаришга шарт-шароит яратиш керак.

Фойдаланилган адабиётлар

1. “2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60 сонли фармони./ 2022 йил 28 январь/ <https://lex.uz/docs/5841063>.
2. Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги Ўзбекистондаги БМТ Тараққиёт дастури билан ҳамкорликда “Ўзбекистонда ёшлар бандлигига қўмаклашиш” лойиҳаси. <https://mehnat.uz/uz/news/uzbekistonda-eshtar-bandligiga-kumaklashish-loyihasi-ishga-tushirilmoqda>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Аҳоли бандлигини таъминлаш борасидаги ишларни такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори. 2018 йил 14 июл, ПК-3856 сон. https://lex.uz/pages/forpda.aspx?lact_id=3824637
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ёшларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори. 2021 йил 11 март, 132-сон. <https://lex.uz/docs/5328442>.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Суд ҳужжатлари ва бошқа органлар ҳужжатларини ижро этиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2020 йил 24 ноябрдаги ПФ-6118-сон Фармони. <https://lex.uz/docs/5124086>
6. Қаранг: https://yumh.uz/uz/news_detail/93
7. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 29.12.2020 йил. <https://president.uz/uz/lists/view/4057>
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида ёшлар бандлигини таъминлаш ва бўш вақтларини мазмунли ташкил этиш чора-тадбирлари муҳокамаси юзасидан видеоселектор йиғилишидаги маърузаси. 27.01.2021 йил. <https://president.uz/uz/lists/view/4105>
9. Неустойчивая занятость в Узбекистане: состояние, проблемы и пути их решения // Тошкент-ПРООН, 2018. (www.uz.undp.org)
10. Ўзбекистон Республикасининг 2035 йилгача ривожланиш Стратегиясининг концепцияси. – Б 487. <https://uzbekistan2035.uz/>
11. Khudaynazarov A.U. Factors for Increasing the Activity of Youth of Uzbekistan in the Field of Science and Education. Middle East Journal of Applied Science & Technology, Vol.5, Iss.1, Pages 33-37, January-March 2022.
12. Худайназаров А.Ў. Ўзбекистон ёшларининг фаоллигини юксалтиришда ижтимоий-сиёсий ислохотларнинг ўрни. Ўзбекистон Миллий университети хабарлари, 2021, – № 1/4. – Б. 175-177.
13. Худайназаров А.У. Роль реформ в повышении активности молодежи Узбекистана в социально-политических процессах. “Экономика и социум” №4(83) ч. 2. 2021. – Б. 661-665.
14. И.Эргашев, Худайназаров А.Ў. Ўзбекистон жамияти бошқарувида ёшлар фаоллигини оширишнинг маънавий омиллари. Ижтимоий тадқиқотлар журнали, 5-сон, 3-жилд. – Тошкент, 2020. – Б. 79-86.

Наширға проф. С.Чориев тавсия этган

ШАХС ЭКОЛОГИК ҲУҚУҚИЙ ОНГИ ФЕНОМЕНИ ВА УНИНГ ЭКОЛОГИК ТУРИЗМ РИВОЖИДАГИ КОНСТРУКТИВ АҲАМИЯТИ

Джуракулов Ҳ. А. (СамДУ)

Аннотация. Ушбу мақолада бугунги антропоген таъсир натижасида юзага келаётган экологик муаммоларни олдини олишда шахс экологик ҳуқуқий онгини юксалтириш зарурияти ва унинг атроф-